Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi
www.joucer.com

Journal of Computer and Education Research
www.joucer.com

Diyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri[1]

Teacher Training Experiences in Diyarbakir

Cemal AKÜZÜM[2], Hasan AKGÜNDÜZ[3]

Öz

Bu çalışmada, Osmanlı batılılaşma dönemi ile Cumhuriyet döneminden günümüze kadar Diyarbakır'da öğretmen yetiştiren kurumların oluşum ve dönüşümleri literatür ve arşiv belgeleri ışığında irdelenmiştir. Türk eğitim sisteminde bir geçişi ve köklü bir deneyim sürecini temsil eden bu kurumlar, kuruldukları dönemin eğitim politikalarını ve öğretmen yetiştirmeye yönelik bakış açılarını yansıtacak nitelikte değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemleri ile günümüz eğitim yapısı arasında bir geçişi temsil eden öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının, Diyarbakır'da bir öğretmen yetiştirme geleneğinin oluşumunu sağlamanın yanı sıra var oldukları her döneme ait atılımlara şahitlik eden birer yapıt olarak Türk Eğitim Tarihinde yer edindiklerini göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Öğretmen Yetiştirme, Deneyim, Diyarbakır

Abstract

In this study, the formation and transformation of teacher training institutions from the Ottoman Westernization period and Republic period to the present day in Diyarbakir, were examined in the light of literature and archival documents. These institutions that represent a transition and a rooted experience process in Turkish education system were evaluated in the way that they reflect the quality of education policies of period which they were established and perspectives for teacher training. In conclusion the results obtained showed that teacher training institutions, which represent a transition among The Ottoman Empire and the education system of Republic Period, take a place in Turkish Education System as a work that witnesses the progress in all periods they exist and besides provide the formation of a tradition of teacher training in Diyarbakir.

Keywords: Teacher Training, Experience, Diyarbakir

[1] *Bu çalışma Prof. Dr. Hasan AKGÜNDÜZ danışmanlığında Cemal AKÜZÜM'ün Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı Öğretmen Yetiştirme Geleneğinin Güncel Duruşuna İlişkin Öğretmen / Öğretim Elemanı Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Diyarbakır-Ergani Anadolu Öğretmen Liseleri ve Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Örnekleri) isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

[2] Yrd.Doç.Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü-Diyarbakır, cemalakuzum@hotmail.com

[3] Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü- Beyazıt/İstanbul, akgunduz1962@hotmail.com

Giriş

Öğretmen yetiştirme süreci tarihi veriler ışığında irdelendiğinde, bu sürecin oluşum ve gelişim aşamalarının daima toplumu arzu edilen bir eğitim seviyesine yaklaştırma çabasından doğan ihtiyaçlar çerçevesinde değişim gösterdiği görülmektedir. Öğretmen yetiştirme konusunda girişilen bu tarz yapılanmalar aynı zamanda ülkemizde köklü bir geçmişi olan öğretmen yetiştirme geleneğinin varlığına da işaret etmektedir.

Türk Eğitim Tarihinde var olan böylesi bir geleneği daha etkin kılabilmek için, eğitim sistemine kazandırılan öğretmen yetiştiren kurumlar, Osmanlı Devleti'nin genel eğitim anlayışından uzak, Batılılaşmayla başlayan ve Cumhuriyet Dönemiyle süren yenileşme hareketleri çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.

Konumu ve tarihi dokusu itibariyle önem arz eden Diyarbakır, Osmanlı Batılılaşma Dönemi ile Cumhuriyet Dönemindeki köye göre ve kente göre öğretmen yetiştirme politikaların etkisini barındıran illerimizdendir. Eğitim sistemimizdeki öğretmen yetiştirme deneyimleri ele alınırken, Diyarbakır'ın eğitim ve kültürel anlamda gelişim evrelerini yansıtacak nitelikte varlığını sürdürmüş ve bunların birer devamı niteliğindeki eğitim kurumlarının oluşum ve dönüşüm aşamalarının incelenmesi yararlı görülmektedir.

Osmanlı Yenileşme Döneminde Diyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri

Diyarbakır'ın kültürel hayatı çok eski kaynakların seyri içinde devam edip gelmiştir. Tespitleri yapılabilen ve belgelere dayanan gerçek, bu hayatın eski çağlara kadar uzanmakta olduğudur. Diyarbakır'ı konu edinen tarihi kaynaklardan anlaşılan şudur ki; tarihi bütün çağlarda Güneydoğu Anadolu'nun bir kültür ve milli eğitim merkezi olan Diyarbakır'da, gerek Osmanlı idaresine kadar -Artuklu, Akkoyunlu Devletleri- gerekse Osmanlı devirlerinde birçok medrese, mesleki ve orta dereceli okullar ile devirlerine göre yüksekokullar yaptırılmıştır (Küey, 1973).

Diyarbakır'da geleneksel eğitim anlayışından uzak öğretmen yetiştirme sürecine Mutlakıyet Dönemiyle (1878-1908) başlandığı söylenebilir. Çünkü Osmanlı Devletinde Mutlakıyet Dönemine kadar öğretmen yetiştirme konusunda düşünsel ve eylemsel anlamda yalnızca merkeze dönük yani İstanbul'da kurumsal olarak toplanma fikri çerçevesinde girişilen politikaların Türk Eğitimine gerçek anlamda pek de bir yarar sağlamadığı

görülmüştür. Bu hususlar dikkate alınarak vilayetlerin Darülmuallimin ihtiyacını karşılamak maksadıyla birer Darülmuallimin-i Sıbyan kurulması 1882'de kararlaştırılmış ve açılan bu mekteplerin öğretmenleri de merkezden gönderilmeye başlanmıştır. Bu okullar, 1882 yılına kadar Bosna, Girit ve Konya illerinde bulunurken bu tarihten sonra da öğretmen yetiştirme işi İstanbul dışına taşınmaya başlanmıştır. Öğretmen yetiştirme konusunda ortaya konan bu yeni iradenin neticesinde 1908'e kadar Diyarbakır'ın da içinde yer aldığı 31 merkezde Darülmuallimin-i Sıbyan (İlköğretmen Okulu) açılmıştır (Ayas, 1948; Koçer, 1991).

1894 yılında, Diyarbakır'da mevcut İdadi-i Mülkiye, Rüştiye-i Askeriye, İnas Rüştiyesi gibi orta dereceli okullar arasında bir de kuruluşu 1882'den sonrasına denk gelen Darülmuallimin-i Sıbyan bulunuyordu (Beysanoğlu, 1963). H.1300 (1882/1883) yılı kayıtlarında açılmak üzere olduğu ifade edilen Diyarbekir Dârülmuallimini, Vali Samih Paşa tarafından H.1301 (1883/1884) yılında şehir merkezinde açılmıştır. Darülmuallimin ilk açıldığında hangi binada eğitime başladığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, 1885 yılına ait bir kayıtta; Köprülüzade Abdullah Paşa'nın, Nebi Camii'nin yanında bulunan türbenin karşısında inşa ettirdiği darülkurranın zamanla harap olan yerlerinin tamir edilerek darülmuallimin olarak kullanılması düşünüldüğü ifade edilmiştir. Fakat bu binanın da darülmuallimin olarak kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Çünkü daha sonraki kayıtlarda darülmuallimin binasının Ulu Camii doğu kapısında yer alan Hadim-i Terakki İbtidai Mektebi bitişiğinde olduğu belirtilmektedir (Yıldız, 2012).

Öğretim süresi iki yıl olan bu okulun açılmasıyla ilköğretim artık değişik kimselerin ders verdiği kurumlar olmaktan kurtularak kendi öğretmenlerine kavuşmuş olacaktı. Çünkü İlköğretmen okullarının başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz Darülmullamin-i Sıbyan'nın kuruluşundaki en büyük gaye, ilköğretim kademesindeki okulların değişik nitelikteki kimselerin yerine kendi öğretmenlerinin ders verdiği kurumlar haline getirilmek istenmesidir. Ancak o yıllarda çok geniş topraklara sahip Osmanlı Devletinde yukarıda bahsi geçtiği üzere taşrada öğretmen yetiştirme işine pek de eğilim gösterilmediğinden 1900'lerde Diyarbakır Darülmuallimin'i bir öğretmen ve yedi öğrencisiyle öğretim yapmaya çalışmıştır. Bu sayı elbette ki ilköğretimlerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. 1905'te öğretim süresi dört yıla çıkarılan okul, 1910 yılında yeniden tamir edilen sanayi mektebi binasına R.1325(1909/1910) yılında taşınmıştır. Yeni binada, ilk üç yılı İptidaiye, son üç yılı

da Rüştiye şubeleri olmak üzere öğretim süresi altı yıla çıkarılarak yeniden teşkilatlandırılmıştır (Akyüz, 1997; Beysanoğlu, 1963; Bilim, 2002; Yıldız, 2012).

Tablo 1. Diyarbekir Dârülmuallimini 1913-1914 (R. 1329-1330) Ders Yılı Memur, Muallim ve Müstahdem Mevcudu

Memur, Muallim ve Müstahdem					Muallimlerin Yaşları					İdare ve Tedris Heyetinin Maaşları			
Hey'et-i idare	Hey'et-i tedrisiye	Müstahdemin-i saire	Hademe	Yekûn	20-25	25-30	30-40	40-50	50-60	500 kuruştan düşük	500-1000	1000-1500	1500-2000
4	8	2	12	26	3	4	3	-	-	3	8	1	-

Kaynak: Yıldız, H. (2012). Diyarbekir Darülmuallimini'nin tarihçesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4 Sayı:8, S.149.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Diyarbekir Dârülmuallimini'nin 1913-1914 ders yılındaki memur, muallim ve müstahdem kadrosu 26 kişidir. Muallimlerin yaş ortalaması 30, maaşları ise 500 ile 1500 kuruş arasında değişmiştir.

1913 yılında kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati (Geçici İlköğretim Kanunu) uyarınca, tüm Darülmuallimin'lerde olduğu gibi Diyarbakır'daki Darülmuallimin'in de Rüştiye kısmı kapatıldı. 1915 tarihli Darülmuallimin ve Darülmuallimat Nizamnamesi ile kesin hükme bağlanan "vilayet ve taşra Darülmuallimin'lerin sadece İptidai kısmından ibaret olacakları" hükmü de Darülmuallimin-i Rüştiyelerin kapatılma uygulamasını destekler nitelikte bir düzenleme getirmiş oluyordu. Aynı Nizamnameyle öğretim süresi dört yıla çıkarılan İptidaiye Kısmı ve sadece bu kısımdan ibaret olan Diyarbakır'daki Darülmuallimin, 1918 yılına kadar dört yıllık öğrenim süreli bir okul olarak öğretimine devam etmiş ve bu tarihte de kapatılmıştır (Ayas, 1948; Beysanoğlu, 1963).

Cumhuriyet Hükümetinin maarif programında, eğitimin tüm kademelerindeki müesseselerinin yeniden teşkilatlanmasının kabulü üzerine 1923-1924 ders yılında

Diyarbakır Darülmuallimin-i yeniden açıldı, fakat bu da çok sürmeyip okul 1930'da tekrar kapatılmıştır. Bu devre içinde, bugünkü Ziya Gökalp İlkokulu binasında Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallimat) faaliyet göstermiştir (Beysanoğlu, 1963; Diyarbakır Valiliği, 1995).

1869 Genel Eğitim Tüzüğü'nde (Maarif-i Umumiye Nizamnamesi) Sıbyan ve Rüşdiye Mekteplerine öğretmen yetiştirecek bir Kız Öğretmen Okulu'nun (Darülmuallimat) kurulması öngörülmüş ve Nizamnamenin diğer hükümlerinde olduğu gibi Darülmuallimat hakkındaki hükümlerde de birtakım düzenlemeler yapılarak, bu okulların ilki 1870 yılında İstanbul'da açılmıştır. Öğretim süresi olarak da Sıbyan şubesi 2, Rüşdiyeler ise 3 yıl olarak belirlenmişti (Koçer, 1991; Saracaloğlu, 1992; Ergün, 2005).

Mezunlarına yeterlilikleri oranında Rüşdiye ya da Sıbyan Okulu öğretmenliği diploması veren bu kurum, hem ilk hem de orta okullarda muallimlik yapacak, formasyon derslerini almış kadınlardan oluşan büyük bir kaynak oluşturmuştur. Öğrencilerine burs veren ve gündüzlü bir okul olan Darülmuallimat, öğrencilerini öğretmen olma konusunda özgür bıraktığı için ayrıca toplumda aydın ve kültürlü bir kadın zümresinin oluşup gelişmesinde de ön ayak olmuştur (Saracaloğlu, 1992).

1930 yılında kapatılan Diyarbakır'daki Darülmuallimin-i Sıbyan, 4 Aralık 1949'da Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulu adını alarak Dağkapı Semtinde bugünkü Gaffar Okkan Anadolu Lisesinde eğitim-öğretime açılmış ve okul, bundan sonraki eğitim hayatını ortaokula dayalı üç yıllık öğrenim süreli olarak devam etmiştir (Diyarbakır İl Yıllığı, 1973).

1974 yılından itibaren ilköğretmen okullarından bazılarının iki yıllık eğitim enstitülerine, geriye kalanların da öğretmen liselerine dönüştürülmesi politikası çerçevesinde Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulu da öğretmen lisesine dönüştürülerek öğretmen yetiştiren bir kurumdan genel bir ortaöğretim kurumuna dönüştürülmüştür. 1974-1975 öğretim yılında hem Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulu hem de Diyarbakır Öğretmen Lisesi aynı kampüste farklı kademelerde iki kurum olarak varlığını sürdürmüş ancak bu öğretim yılı Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulunun son öğretim yılı olup bu tarihte kapatılan okul bir "Öğretmen Lisesi" olarak öğretimine devam etmiştir (KD, 1974; ÖKT, 1974; SGD, 1974).

Kurulumu Osmanlı Devleti'nin Mutlakiyet dönemine denk gelen Diyarbakır'daki Darülmuallimin-i Sıbyan, 1930 yılında kapatılınca 1949 yılında önce Diyarbakır Erkek

İlköğretmen Okulu olarak açılmış ardından sırasıyla 1974 yılında Diyarbakır Öğretmen Lisesi, Diyarbakır Cumhuriyet Fen Lisesi olan bu okul, en son olarak da aynı kampüste Gaffar Okkan Anadolu Lisesi adı altında öğretim yapmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi Diyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri

Dicle Köy Enstitüsü

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köy öğretmeni yetiştirme konusunda birtakım uygulamalar yapılmış ancak ihtiyaca cevap verecek nitelikte bir oluşum gerçekleştirilememişti. 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" ile kurulan Köy Enstitüleri, var olan öğretmen ihtiyacını gidermek ve uygar toplumun nimetlerini kırsal kesimlere de ulaştırmak için girişilen özgün yapılanmaların başında gelir (Altunya, 2002).

Köy Enstitüleri hareketinin bir örneği olan ve bu özgür yapılanmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmış Dicle Köy Enstitüsü, Cumhuriyet Dönemi ortaöğretiminde süregelen değişiklikleri barındırması ve eğitim sistemimizin şekil ve yapı boyutunun hem tarihi sürecini hem de günümüz uygulamalarını yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Şimdiki adıyla Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi olarak bilinen ve bir Köy Enstitüsü dönüşümü olan bu okul; kurulum, dönüşüm, öğretim programı ve öğrenci dokusu bakımından oldukça geniş bir yelpazede yer almaktadır.

Dicle Köy Enstitüsü, Diyarbakır'ın Ergani İlçesinin 5 kilometre güneyinde, Zülküf Dağı eteğinin Hoşot Ovasında 850 dekarlık bir alan üzerinde kurulmuştur. Enstitünün kurulmasında ilk görev alan, Müdürleri Şerif Tekben yönetimindeki Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'dür. Enstitünün bundan sonraki çalışmalarını yürütmek üzere o dönemde Çifteler Köy Enstitüsü'nde görev yapan Nazif Evren, okul müdürü sıfatıyla atanmış ve kuruluş için Çifteler (Eskişehir), Kızılçullu (İzmir), Gönen (Isparta), Pazarören (Kayseri), Cılavuz (Kars), Hasanoğlan (Ankara) gibi yedi enstitüden yedi ekibin gelmesiyle yapım işleri başlamış ve kısa sürede Dicle Köy Enstitüsüne ait bir işlik, bir öğretmen evi, beş derslik, bir yatakhane, bir genel tuvalet, bir hamam, bir ahır yapımı tamamlanarak böylece 1944 yazında kurulmaya

başlanan Dicle Köy Enstitüsü, aynı öğretim yılı içinde, Ağustos ayında almaya başladığı öğrencileriyle öğretime açılmıştır (Güneli, 1966; Evren, 1997a; Evren, 1998).

Dicle Köy Enstitüsü kurulup öğrenci alımına başladığında çevredeki bölgeye giren illerden alınan öğrencilerin çoğu Eğitmenli Okul çıkışlı idiler. Çünkü bölgeye giren Diyarbakır, Mardin, Urfa, Hakkâri, Van, Bitlis gibi illerin köylerinde 5 sınıflı ilkokul hemen hemen yok denecek durumda idi. Yasalarla sabitlenmiş olan Köy Enstitülerine köylü ve köy okulunu bitirmiş yetenekli çocukların alınması gibi hükümleri yerine getirmek mümkün değildi. Çünkü bu illerin köylerinde okul yoktu ki köy okulunu bitirmiş öğrenci alınabilinsin. İlk iş olarak nüfus cüzdanı olan ve az da olsun şehir okulunda okuyabilmiş çocuklardan 33 öğrenci alınmış böylece 33 kendi öğrencileri, 42 de Çifteler ekibi olarak 75 mevcutla Dicle Köy Enstitüsü öğretime başlamıştır (Evren, 1997b).

Dicle Köy Enstitüsü, yatılı ve 5 yıllık bir eğitim sürecinden ibaretti. Yılda öğretim 10,5 ay olup öğrenciler her yıl 1,5 ay köylerine izinli gönderilirdi. Bu izinleri sırasında öğrenciler, köylerinin her şeyini inceler ve yıldan yıla genişleyen "Köy Dosyaları" hazırlarlardı. Öğrenciler, tarım ve hayvancılık konusundaki deneyimlerini öğrenimleri süresince uygulamalı olarak yapmış oldukları bu işler neticesinde edinirlerdi. Hatta elektrik ve su ihtiyaçlarını da kendi emekleriyle sağlarlardı (Evren, 1999).

Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin çalışmaları daha önceden yetişen öğretmenlerinkine benzemiyordu. Bunların yılda 3-4 ay süreli bir tatilleri yoktu. Kısa süreli de olsa okulu terk etmek gibi bir olanağı hiç kullanamayacaklardı. Devletten maaşları da yoktu. Ancak ayda, o günün ölçüsüne göre 20 lira harçlıkları vardı. Ama buna karşılık geçimlerini sağlayacak kadar toprakları olacaktı. Mezun olacaklara, okulda mevcut ve günlük yaşama hitap eden aletler verilmeye başlandı. Kızlara verilen dikiş makineleri, dokuma tezgâhları gibi (Evren, 1998).

Dönemin ekonomik ve sosyal yapısına uygun bir tarzda işleyişin sağlanmaya çalışıldığı Dicle Köy Enstitüsünün öğrenci künye defterlerinden yararlanılarak bu okulda 1944-1954 yılları arasında öğrenim gören öğrencilerin sayısal durumları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. 1944-1954 Yılları Arasında Dicle Köy Enstitüsü'ndeki Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek	Kız	Toplam
1944-1945	34	-	34
1945-1946	206	-	206
1946-1947	87	-	87
1947-1948	99	-	99
1948-1949	118	-	118
1949-1950	195	-	195
1950-1951	125	-	125
1951-1952	142	-	142
1952-1953	80	-	80
1953-1954	57	-	57
Genel Toplam	**1143**	**-**	**1143**

Kaynak: Dicle Köy Enstitüsü 1944-1954 Yıllarına Ait Künye Defteri (KD, 1944).

Çeşitli kaynaklarda Dicle Köy Enstitüsünde her ne kadar karma bir öğretimin yapıldığı bilgisine yer verilmişse de bu okulun "1944-1954" yıllarına ait künye defterinde kız öğrencileri gösterir bir kayda rastlanmamaktadır. Okulun ilk kurulduğu 1944 yılından 1954 yılına kadar tüm sınıflarda ve okulun öğretime açık olduğu bütün yıllarda sadece erkek öğrencilere ait kayıtlar bulunmaktadır. 1944-1954 yılları arasında bu öğrencilerin sayısı genel toplamda 1143'tür (KD, 1944).

Dicle Köy Enstitüsünden mezun olan öğrencilerin sayısal durumu ise, okula giriş yapan ve o dönemde okumakta olan öğrenci sayısına göre "ilk mezunlar hariç" bir hayli azalma göstermiştir. Mezun olan öğrencilerin sayısal durumu Dicle Köy Enstitüsü Diploma defterlerinden çıkarılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. 1948-1954 Yılları Arası Dicle Köy Enstitüsü'nden Mezun Olan Öğrencilerin Sayısal Durumu

Yıllar	Yaz Dönemi	Güz Dönemi	Toplam	Pekiyi ile Bitirenler	%
1948-1949	59	-	59	-	-
1949-1950	96	-	96	1	1.041
1950-1951	47	-	47	3	6.38
1951-1952	32	-	32	9	28.12
1953-1954	87	-	87	10	11.49
Genel toplam	**321**	**-**	**321**	**23**	**7.16**

Kaynak: Dicle Köy Enstitüsü 1949-1954 Yıllarına Ait Diploma Defterleri (DD, 1949).

1948-1952 yılları arasında bu okuldan toplam 321 öğrenci mezun olmuş ancak okulun diploma defterlerinde 1952-1953 öğretim yılına ait herhangi bir kayıt bulunamadığından bu öğretim yılında mezun olmuş öğrenci sayılarına ulaşılamamıştır (Tablo 3).

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Dicle Köy Enstitüsünden tüm öğrenciler yaz döneminde mezun olmuştur. Okulun öğrenime açık olduğu öğretim yıllarının hiçbirinde kız öğrenci kaydı bulunmadığı gibi mezun olan kız öğrenci kaydına da rastlanmamıştır.

Dicle Köy Enstitüsü, izah etmeye çalıştığımız bu işleyişini sürdürmeye çalışırken Köy Enstitülerine yöneltilen eleştiriler neticesinde önce 1947, ardından 1952 yıllarında program yapısında meydana getirilen değişikliklerle Köy Enstitüleri bulundukları bölgenin ihtiyacına ve işleyişine uygun tarzdaki varlığından genel bir ortaöğretim kurumuna dönüştürülmüş ve nihayetinde 27.1.1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitüleri, İlköğretmen Okullarıyla birleştirilmiştir. Bu aşamada Dicle Köy Enstitüsü, Dicle İlköğretmen Okuluna dönüştürülerek hem şekil hem de yapı değişikliğine maruz kalmıştır. Ayrıca bu durum Enstitü için 1975 yılına kadar bu isimle anılacak bir sürecin başlangıcı olmuştur (Ciciloğlu, 1985).

Dicle İlköğretmen Okulunun 1975 yılına kadar ilkokul öğretmeni yetiştirmede kaynaklık etmesi, Diyarbakır'da öğretmen yetiştirme geleneğinin sürdürülmesinde önemli bir yeri vardır. Bu okul, Dicle Köy Enstitüsü'nden kalan yapıların yanında inşa edilen yeni binalarıyla oldukça geniş bir alana yayılmış ve 29 yapıdan oluşan bir site haline gelmiştir. Bunlar; idare binaları, derslikler, yemekhane, yatakhane, sinema, konferans salonu, fırın, atölye binaları, lojmanlar ve ahırlardır (Güneli, 1966).

1954 yılında Köy Enstitüleri, İlköğretmen Okullarıyla birleştirilince Dicle Köy Enstitüsü öğrencileri, öğrenimlerini İlköğretmen Okulu mezunu olarak tamamlamışlardır. 1973 yılında yayımlanan "Milli Eğitim Temel Kanunu"nda tüm eğitim kademelerindeki öğretmenlerin yüksek öğrenim düzeyinde yetiştirilmesi öngörülüyordu. Bu amaçla kentlerdeki İlköğretmen Okullarının bir kısmı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun uygulanmaya başlanmasıyla (Güneli, 1966), Dicle İlköğretmen Okulu 1975-1976 öğretim yılından itibaren Dicle Öğretmen Lisesi adı altında öğretimini sürdürmüştür (SGD, 1975).

1989-1990 öğretim yılından itibaren Öğretmen Liselerini iyileştirmek amacıyla Anadolu Öğretmen Lisesi uygulamasına geçilirken, Dicle Öğretmen Lisesi aynı zamanda

Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi adını da alarak iki kurum tek çatı altında varlığını sürdürmüştür (SGDa, 1989, SGDb, 1989). Böylece 1944 yılında kurulan Dicle Köy Enstitüsü'nün yerleşkesi, izlenen eğitim politikaları sonucunda yeni, aynı zamanda devam eden öğretim yapısıyla Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi olarak anılmaya başlanmıştır.

Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Cumhuriyetin ilanından 1973 yılına kadar ortaokulların, bu tarihten 1978 yılına kadar da bu okullarla ilköğretim okulları ikinci kademesinin öğretmen ihtiyacını karşılayan temel kaynak, "Üç Yıllık Eğitim Enstitüleri" olmuştur. Bu tür bir yapılanmanın ürünü olan Diyarbakır Eğitim Enstitüsü, 1962 yılında Türkçe ve Fen Bilgisi öğretmeni yetiştiren 2 yıllık bir yüksek okul olarak, eskiden Sanat Okulu sonra sırasıyla Muallim Mektebi, Ali Emiri Ortaokulu, Süleyman Nazif Ortaokulu ardından da Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi ve yıllarca Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğünün hizmet verdiği binada eğitim öğretime başlamıştır. 1967 yılında bu binanın Tıp Fakültesine verilmesi ile Anadolu Lisesinin binasına taşınmış, Sosyal Bilgiler ve Matematik alanlarında öğretmen yetiştirmek maksadıyla iki bölümün daha eklenmesiyle öğretmen yetiştirme alanı genişletilen okul, iki yıl sonra yani 1969 yılında İstasyon Caddesi üzerindeki binalarına nakledilmiştir (Diyarbakır İl Yıllığı, 1973; Beysanoğlu, 1963; Öztürk, 1999; "Dicle Üniversitesinin…", 2013).

1970-1971 öğretim yılında öğrenim süresi üç yıla çıkarılan bu okula 1971-1972 öğretim yılında da Almanca, Fransızca ve İngilizce bölümlerinin ilavesiyle okulun bölüm sayısı 7'ye çıkarılmıştır (Beysanoğlu, 1963).

Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'nde, okulun öğrenime açıldığı 1962 yılından yeni bölümlerin eklendiği 1972 yılına kadar öğrenim görmüş öğrencilerin sayısal durumunu tablolaştırırsak şöyle bir durum ortaya çıkar:

Tablo 4. 1962-1972 Yılları Arasında Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'nde Öğrencilerin Sayısal Durumu

Yıllar	Erkek	Kız	Toplam
1962-1963	126	45	171
1963-1964	237	47	284
1964-1965	323	50	373
1965-1966	662	63	725
1966-1967	665	60	725
1967-1968	344	58	402
1968-1969	290	46	336
1969-1970	401	62	463
1970-1971	510	48	558
1971-1972	471	49	520
Genel Toplam	**4029**	**528**	**4557**

Kaynak: Diyarbakır İl Yıllığı. (1973). *Cumhuriyet'in 50. yılında Diyarbakır, 1973 İl Yıllığı*. (Cilt:1). Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, s.285.

Tablo 4'de verilen öğretim yıllarında görüldüğü gibi, erkek öğrenci sayısı kız öğrencilere nazaran daima büyük bir çoğunluğu oluşturmuş ve 10 öğretim yılında 528'si kız, 4029'u da erkek olmak üzere toplam 4557 öğrenci öğrenim görmüştür.

1972-1973 öğretim yılında Diyarbakır Eğitim Enstitüsünde 46 öğretmen, 609 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğretim yılına kadar Enstitüden 165'i kız ve 1511'i erkek olmak üzere 1676 öğrenci mezun olmuştur (Diyarbakır İl Yıllığı, 1973).

1978-1979 öğretim yılından itibaren Eğitim Enstitülerine "Yüksek Öğretmen Okulu" denmeye başlamasıyla temelde ortaokullara branş öğretmeni yetiştirmek üzere kurulan ve öğrenim süresi 1960'lı yılların sonunda 3 yıla çıkarılan Diyarbakır Eğitim Enstitüsü, "Diyarbakır Yüksek Öğretmen Okulu" olarak isim ve yapı değişikliğine uğramıştır. Bu öğretim yılından itibaren enstitünün öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmış ve öğretmen yetiştirilen bölümlerde yeniden yapılanma ile branşlarda ihtisaslaşmaya gidilmiştir (Öztürk, 2006) .

Yüksek Öğretmen Okullarının 20 Temmuz 1982 yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Eğitim Fakültelerine dönüştürülüp üniversitelerin çatısı altına alınmasıyla Diyarbakır Yüksek Öğretmen Okulu, 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile 20.07.1982 tarihinde Eğitim Fakültesi adı altında Dicle Üniversitesine bağlanmıştır ("Dicle Üniversitesinin…", 2013).

Dicle Üniversitesinin bünyesindeki 13 fakülteden biri olan Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Diyarbakırlı düşünce adamı Ziya Gökalp'ın anısını yaşatmak üzere isminin verildiği kurumlardan biridir. Bu kurum, İstasyon Caddesi üzerindeki Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'ne ait binalarda 1982 yılında Diyarbakır Yüksek Öğretmen Okulunun "Eğitim Fakültesi" adıyla Dicle Üniversitesinin bünyesine alınmasıyla öğretim hayatına başlamıştır. Halen Dicle Üniversitesi kampusünde kendilerine tahsis edilen binada 9 bölüm ve bu bölümlere bağlı 17 anabilim dalı ile öğretimine devam etmektedir ("Dicle Üniversitesinin…", 2013).

Sonuç

Osmanlı Devletine ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine kaynaklık eden belgelerden yola çıkarak Diyarbakır'daki öğretmen yetiştirme geleneğini var kılan ve bu geleneğin devamlılığını sağlayan kurumlar olarak, kurulumu 1882 yılından sonra olan Darülmuallimin-i Sıbyan dışında II. Meşrutiyet Döneminde Diyarbakır'daki Darülmuallimin içinde açılmış bir Darülmuallimin-i Rüşdiye ile 1930'lu yıllarda Dağkapı Semtinde bugünkü Ziya Gökalp İlkokulunda bir dönem öğretime açık kalmış ve bir kız İlköğretmen Okulu olan Darülmuallimat'ın varlığıyla karşılaşmaktayız.

Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemleri ile günümüz eğitim yapısı arasında bir geçişi temsil eden eğitim kurumları, Diyarbakır'da bir öğretmen yetiştirme geleneğinin oluşumunu sağlamanın yanında var oldukları her döneme ait atılımlara şahitlik eden birer yapıt olarak Türk Eğitim Tarihinde yer edinmiş ve yer edinmeye de devam etmektedir. Mutlakiyet ve Meşrutiyet dönemlerinden kalma Darülmuallimin ve Darülmuallimat ile Cumhuriyet Döneminden günümüze çeşitli formlarda intikal etmiş Köy Enstitüsü ile İki Yıllık Eğitim Enstitüsü'nün bir devamı olan Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi bu durumu izah edici birkaç örneği teşkil etmektedir.

Kaynaklar

Akyüz, Y. (1997). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997'ye)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Altunya, N. (2002). Köy enstitüleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Yıl:3, No. 26 (Nisan).

Ayas, N. (1948). *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi "Kuruluşlar ve Tarihçeler"*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Beysanoğlu, Ş. (1963). *Bütün Cepheleriyle Diyarbakır*. İstanbul: Şehir Matbaası.

Bilim, C.Y. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ciciloğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dicle Üniversitesinin Kuruluş ve Tarihçesi. (2013). Online: www.dicle.edu.tr adresinden 15 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır.

Diyarbakır İl Yıllığı. (1973). *Cumhuriyet'in 50. yılında Diyarbakır, 1973 İl Yıllığı*. (Cilt:1). Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.

Diyarbakır Valiliği. (1995). *2000'e Beş Kala Diyarbakır*. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.

Ergün, M. (2005). Eğitim ve sivil eğitimin batılılaşması. Online: http://www.egitim.aku.edu.tr adresinden 27 Eylül 2005 tarihinde alınmıştır.

Evren, N. (1997a). *Rauf İnan Köy Enstitüleri ve Bir Ömrün Tanıklığı.* Ankara: Güldikeni Yayınları.

Evren, N. (1997b). *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne.* Ankara: Güldikeni Yayınları.

Evren, N. (1998). *Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi*. Ankara: Güldikeni Yayınları.

Evren, N. (1999). *Osmanlı Eğitim Sisteminden Cumhuriyet'e*. Ankara: Genç Ofset.

Güneli, Ş. (1966). *Bütün Yönleriyle Erğani*. Ankara: Modern Matbaa.

Koçer, H.A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB. Yayınları.

Küey, A. (1970). *Doğal, Tarımsal, Ekonomik ve Turistik Yönleriyle Diyarbakır*. Diyarbakır: Diyarbakır Ticaret Sanayi Odası Yayını, Sayı: 6.

Öztürk, C. (1999). Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirme. İçinde: F. Gök (Ed.). *75 Yılda Eğitim*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Öztürk, C. (2006). Cumhuriyet Döneminde ilköğretim ve genel ortaöğretime öğretmen yetiştirme ve eğitim fakültelerinde yeniden yapılanma. Online: www.Akmb.gov.tr adresinden 03 Ocak 2006 tarihinde alınmıştır.

Saracaloğlu, A.S. (1992). *Türk ve Japon Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırılması*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, H. (2012). Diyarbekir Darülmuallimini'nin tarihçesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4 Sayı:8, 133-158.

Arşiv Kaynakları

Dicle Köy Enstitüsü 1944-1954 Yıllarına Ait Künye Defteri (KD, 1944).

Dicle Köy Enstitüsü 1949-1954 Yıllarına Ait Diploma Defterleri (DD, 1949).

Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulu 1974-1975 Öğretim Yılı Sınıf Geçme Defteri (SGD, 1974).

Diyarbakır Öğretmen Lisesi 1974-1975 Öğretim Yılı Öğrenci Kütük Defteri (KD, 1974).

Diyarbakır Öğretmen Lisesi 1974-1975 Öğretim Yılı Öğrenci Kütük Defteri (ÖKT, 1974).

Dicle Öğretmen Lisesi 1975-1980 Yıllarına Ait Sınıf Geçme Defterleri (SGD, 1975).

Dicle Öğretmen Lisesi 1989-1990 Öğretim Yılı Sınıf Geçme Defteri (SGDa, 1989).

Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi 1989-1990 Sınıf Geçme Defteri (SGDb, 1989).

Extended Summary

Teacher Training Experiences In Diyarbakir

Cemal Aküzüm, Hasan Akgündüz

Introduction

Due to its location and rich history, Diyarbakir is one of the most important cities that reflect the politics of teacher education programs for both urban and rural areas during Westernization period of Ottoman Empire and Republican period of Turkey. When it comes to teacher training in Turkey, we need to look at teacher training schools that also mirror cultural and educational developments in Diyarbakir.

Reforms in Teacher Training in Ottoman Empire in 19th Century

In Ottoman Empire, First Constitutional Monarchy period (1878-1908) marked a departure from traditional teacher training in Classical Ottoman Era. With reform efforts aimed at adopting western ideas, Ottoman thinkers also intended to replace traditional teacher training that only originated in Istanbul with more decentralized and liberal based schools. To achieve these ends, teacher training schools, known as Darulmuallimin and Darulmuallimin-i Sibyan, were opened and instructors for these schools were sent from Istanbul to the heartland of Anatolia.

Just after the declaration of Republic of Turkey in 1923, teacher training programs were re-designed to be more centralized in line with the new nation state's ideals. Diyarbakir teacher training school (Darulmuallimin) were reopened in 1924 and but were closed in 1930. Other teacher training schools for women teacher candidates, known as Darulmuallimat, were also opened in the building of now known as Ziya Gokalp Elementary School.

Teacher Training Schools in Diyarbakir during Early Republican Period

Dicle Village Institute

Dicle Village Institute in Diyarbakir was opened as part of the new nation state's ambitious project to make education available for people who were devoid of opportunities to send their children to schools in rural Turkey. Dicle Village Institute, now known as Ergani Anatolian Teacher High School, is a microcosm of politics of educational reforms during both early republican period and now.

Ziya Gokalp Faculty of Education

Ziya Gokalp Faculty of Education was named after the great thinker Ziya Gokalp who were from Diyarbakir at Dicle University. Ziya Gokalp Faculty of Education was first established as two-year long program on Istasyon Street in 1982. It is now affiliated with Dicle University and has nine departments and 17 program areas in its new building on the campus of Dicle University. (www.dicle.edu.tr).

Conclusion

In the light of documents about teacher schools in Diyarbakir in late 19th century Ottoman period, we see Teacher School for elementary teachers (Darülmuallimin-i Sıbyan) after 1882, Teacher School for middle school teachers (Darülmuallimin-i Rüşdiye) during Second Constitutional Monarchy (1908-1923) and Teacher School for women teachers (Darülmuallimat) during Republican period in 1930s.

Teacher training schools in Diyarbakir reflect the transformation of teacher training as well as that of the political climate of Turkey from late Ottoman Empire and Republic of Turkey. Male and women teacher training schools (Darülmuallimin ve Darülmuallimat respectively) in Ottoman era; Dicle Village Institute and Ziya Gokalp Faculty of Education are all milestones of this transformation in the history of education in Diyarbakir and Turkey.